

Za hranice Česka ve vlastním hodnocení školy

Řízení školy, 1. 7. 2014, str. 20

Kurikulární reforma českého školního vzdělávání přináší učitelům nové možnosti spojené s novými povinnostmi. Školy se mohou samostatně profilovat vlastními vzdělávacími programy a nově nabytá autonomie přináší požadavky a iniciuje potřeby reflektovat a systematicky posuzovat kvalitu všech profesních činností. Evaluace je z tohoto pohledu podmínka nebo též cena, kterou musí škola za svou autonomii zaplatit. Nejsme „v tom“ však sami. Pro všechny evropské země tvoří vlastní hodnocení školy klíčový koncept zabezpečování kvality státem garantovaných služeb v oblastech výchovy a vzdělávání.

V následujícím textu popíšeme rozložení sil na poli zodpovědnosti a skládání účtů ve službách školního vzdělávání v zemích Anglie a Wales, kde se několik let prosazované doporučení v roce 2005 ukotvilo zákonem a stalo se povinností. Pokusíme se zachytit vývojovou linku zavádění vlastního hodnocení do škol, významné vládní i nezávislé aktivity, které tyto počiny provázely. Podíváme se na reálnou praxi autoevaluace v obou zemích a výhledy do budoucna vymezíme v režimu kritiky a očekávaných změn.

Zavádění autoevaluace do složitého a proměnlivého systému státní kontroly se zachováním profesní zodpovědnosti škol je z vývojového hlediska v Anglii a Walesu posuzováno spíše jako účelové a reaktivní než lineární a kontinuální. Před zavedením zákonné povinnosti škol provádět autoevaluaci (roku 2005) se vedly více než deset let rozsáhlé diskuze o významech a postavení těchto profesních aktivit, a to za přímé účasti vládních stran i samotných inspekčních orgánů. I přes živý dialog vedený k otázkám vlastního hodnocení škol na světové scéně bylo státem iniciováno řešení této problematiky až v roce 1997, kdy byla labouristy zahájena rozsáhlá reforma školního vzdělávání. Nebyly to však vládní zásahy, které se zasloužily o zrovnoprávnění vlastního hodnocení škol jako plnohodnotné formy zabezpečování kvality. Významnější úloha je přisuzována profesním sdružením, nezávislým organizacím a akademikům, kteří dokázali jasně formulovat své vize a přinášeli konkrétní návrhy řešení ve snaze vzájemně své iniciativy podporovat tak, aby docílili sledovaného účelu.

PROSTUPNOST SYSTÉMŮ A ZODPOVĚDNOSTÍ

V Anglii a Walesu byly od počátku vedeny snahy docílit prostupnosti obou forem evaluace. Reálná praxe tomuto záměru odpovídá a procedurální i obsahové předpisy jsou v obou zemích komplementární. Požadavky na vlastní hodnocení školy vycházejí z rámců inspekčního řízení. Výstupy autoevaluace školy jsou při inspekcích využívány a zohledňovány a součástí inspekční zprávy je pojednání o výsledcích autoevaluace. Recipročně také závěry a doporučení inspekce může škola zapracovat do plánování vlastního rozvoje. Propojení je prakticky považováno za účelné, poněvadž dobře připravuje školy na státem zabezpečovanou kontrolu. Závěry obou šetření mohou být navíc účelně srovnávány, což umožňuje efektivněji využívat evaluační potenciál a objektivizovat důkazy o posuzované kvalitě.

V Anglii je klíčovým zdrojem informací o úrovni poskytovaného vzdělávání a výchovy na ministerstvu školství (Department for Education – DfE) nezávislý inspekční Úřad pro standardy ve vzdělávání, služby dětem a kvalifikace (Office for Standards in Education, Children's Services and Skills – Ofsted). Ve Walesu je ústředním inspekčním orgánem Estyn (název pochází z velštiny s významem to extend). Ofsted i Estyn jsou autonomními kontrolními orgány s povinností minimálně jednou za šest let provádět na všech školách externí inspekci.

Posílené kompetence a sféry působnosti v oblasti kontroly a dohledu nad školami mají v Anglii a Walesu rovněž místní orgány státní správy v podobě školských úřadů (local educational authorities – LEA). V otázkách vlastního hodnocení je úlohou úřadu být kritickým přítelem školy. Mnoho pravomocí LEA bylo v obou zemích delegováno na další úroveň zodpovědnosti za správu školy – školskou radu (governing body). Školská rada se spolu s ředitelem školy a učiteli přímo podílí na přípravě a realizaci autoevaluace. Jejich společnou povinností je rovněž příprava autoevaluační zprávy v podobě akčního plánu školy (ve Walesu plán rozvoje školy – School Development / Improvement Plan).

HISTORIE AUTOEVALUAUCE ŠKOLY

Do roku 1997, kdy zahájila reformy školního vzdělávání nově ustavená labouristická vláda, nebyla témata vlastního hodnocení v optice státem garantované externí inspekce. Ve druhé polovině devadesátých let se v souvislosti s autoevaluací hovoří o příznivém období. Iniciativy bylo možné vidět na centrální i místní úrovni. Svůj nepřehlédnutelný význam měly rovněž profesní asociace a nezávislé organizace.

Inspirována skotskými aktivitami iniciovala Národní unie učitelů (National Union of Teachers – NUT) vypracování studie Vlastní hlas školy (Schools Speak for Themselves, MacBeath et al, 1996). Na jejím vzniku se podílelo deset anglických škol a formulovaná kritéria kvality vycházela z názorů na klíčové ukazatele kvality dobré školy z řad žáků, rodičů a učitelů. Dokument byl přijat četnými autoritami a organizacemi, zejména však samotnými školami. Příznivě byl posuzován kvalitativní přístup k autoevaluaci a zdůraznění významu étosu a kultury v životě školy. Zástupci labouristické vlády na tento popud přislíbili zabývat se problematikou autoevaluace a včlenit tento proces do centra rozvoje školy. Konkrétním vládním počinem bylo poté zveřejnění Bílé knihy s názvem Kvalita ve školách (Excellence in Schools, DfE, 1997). Poukázáno bylo na důležitost propojení obsahů a metodiky vnitřního a vnějšího hodnocení školy spojené s využíváním stejných kritérií kvality a evaluačních technik.

Vlastní přístupy a metodické systémy autoevaluace vyvíjely v tomto období i školské úřady LEA a rok 1998 znamená rovněž první formální počín Ofstedu (School Evaluation Matters, 1998). Inspektoři se nechali inspirovat skotským modelem vlastního hodnocení škol a uznali jeho význam jako výchozího, kvalitativního aspektu rozvoje školy.

Koncem devadesátých let rostly s významem vnitřního hodnocení rovněž nároky na jeho provedení. Inspekčními orgány bylo v tomto období doporučováno realizovat autoevaluační procesy alespoň jednou ročně, a to mezi externími inspekcemi. Národní kritéria kvality vzdělávání byla stanovena Ofstedem a Estynem, bylo však v možnostech školy svobodně si vybrat autoevaluační systém. Doporučován a prosazován však byl systém inspekční. Pro školy bylo v tomto období závazné realizovat tzv. řízení výkonu, jež implicitně procesy autoevaluace předpokládalo. Do procesu byla zapojena rovněž školská rada. Povinností školy bylo vyhodnocovat vzdělávací výsledky žáků a jednou ročně stanovit cíle jejich zlepšování, navrhnout korektivní opatření a strategie pro jejich implementaci. Ve výročních zprávách určených pro rodiče musela školská rada cíle a postupy rozvoje školy prezentovat. Za podporu a poradenství škole zodpovídal školský úřad LEA.

Vládní iniciativy prvních let nového století (The New Relationship with Schools, 2004 a The Children Act 2004) se nesly na vlnách posilování významu autoevaluace jako jádra hodnotících činností, zrovnoprávnění s externí inspekcí a vzájemná prostupnost obou systémů.

V roce 2002 zveřejnila Národní unie ředitelů (National Union of Headteachers – NAHT) svůj vlastní rámec autoevaluace primární školy (Primary Leadership Paper). Prezentovány zde byly zásadní strategie a principy vlastního hodnocení včetně praktických příkladů. Vše s

ohledem na spojité linie vnitřního a vnějšího hodnocení. Součástí dokumentu byla rovněž případová studie školy ilustrující praktické použití navrženého modelu.

Ve svých autoevaluačních iniciativách i nadále pokračovala Národní unie učitelů NUT (Bringing Down the Barriers, 2004). Z radikálních doporučení vyplynul návrh vytvořit jedinou formu institucionální evaluace – autoevaluaci. Ta by měla sledovat cíle „vedoucí k rozvoji školy, nikoli k hrozbě sankcí, která školy spíše oslabuje, než aby je posilovala“ (MacBeath, nedatováno, s. 15). Ofsted by měl být podle autorů návrhu nahrazen zcela nezávislou organizací financovanou z veřejných zdrojů a jako kontrolní orgán by měl dohlížet výhradně na procesy hodnocení škol. Inspektory by se měli stát vyškolení odborníci z řad učitelů, poradců, rodičů a zástupců školní komunity. Výhradním poradcem v otázkách sebehodnocení by se měl stát kritický přítel školy.

K dalším návrhům změn zástupci NUT uvedli:

- * centrovat stávající externí inspekci na procesy odehrávající se výhradně v prostředí školy a zohledňovat specifika a jedinečnost tohoto prostředí;
- * hodnotit silné a slabé stránky školy včetně rozvojových plánů;
- * posuzovat školní úspěšnost žáků s důrazem na personální a sociální dovednosti;
- * přizpůsobit externí inspekci modelu autoevaluace, který si škola sama vybrala, vyvinula či adaptovala.

Opět v duchu rozvíjení vztahů mezi vnitřním a vnějším hodnocením se nesly i aktivity Generální rady pro vyučování v Anglii (The General Teaching Council for England – GTCE). Zdůrazněna byla „povinnost školy vůči vlastní odpovědnosti“ (MacBeath, nedatováno, s. 16) a význam aktivit vedoucích k řízení vlastního vývoje. Kritice byl podroben mimo jiné i nevyvážený vztah mezi inspekcí a školou, poněvadž hrozby sankcí nemohou vést k partnerství.

PRAXE VLASTNÍHO HODNOCENÍ ŠKOL V ANGLII

Od roku 2005 se povinnost autoevaluace školy dotýká všech státních i soukromých institucí poskytujících vzdělávání na všech stupních, včetně dalšího vzdělávání a vzdělávání dospělých. Od roku 2007 platí tato povinnost také pro soukromé školy.

Doporučené oblasti evaluace, včetně kritérií a indikátorů kvality vytvořené Ofstedem, vychází z národního inspekčního rámce (Framework for Inspecting Schools, 2010). Povinností školy je:

- * vyhodnotit pokrok vůči inspekcí daným kritériím,
- * předložit hlavní důkazy, z nichž vychází výsledky autoevaluace,
- * identifikovat silné a slabé stránky,
- * vysvětlit strategie a postupy, kterými škola hodlá odstranit slabé stránky a posilovat silné stránky.

Do školního roku 2010/11 bylo po všech veřejných i soukromých školách v Anglii požadováno, aby při vlastním hodnocení využily online systém autoevaluačních formulářů vyvinutý odborníky Ofsted – Self-evaluation form (SEF). Povinností školy bylo realizovat interní hodnocení alespoň jednou ročně, popř. mezi inspekcemi a jak již bylo uvedeno, výsledky sloužily jako východiska návazné externí kontrole.

Hlavní oblasti autoevaluace tvoří v systému SEF:

- * dosažené vzdělávací výsledky žáků a studentů,
- * efektivita poskytovaného vzdělávání a výchovy,
- * kvalita vedení a řízení školy,
- * kvalita služeb v oblasti stravování,
- * sumativní hodnocení.

Každá oblast je detailně specifikována do dvou dalších úrovní podoblastí. Ty jsou opatřeny indikátory kvality s charakteristickými popisy a příklady hodnotících soudů, které spadají pod jednotlivé stupně posuzovací škály: 1. vynikající (outstanding); 2. dobrý (good); 3. uspokojivý (satisfactory); 4. nedostatečný (inadequate).

V Anglii je vypracována v kompatibilní formě k SEF rovněž webová aplikace RAISEonline (Reporting and Analysis for Improvement through School Self – evaluation), prostřednictvím kterého je možné komparovat vybrané vzdělávací výsledky žáků jednotlivých škol. Výstupy jsou dostupné školám, školským úřadům LEA a inspektorům Ofsted.

PRAXE VLASTNÍHO HODNOCENÍ ŠKOL VE WALESU

Ve Walesu jsou prosazovány při zavádění vlastního hodnocení do škol podobné principy jako v případě Anglie a od roku 2004 je autoevaluace považována za počáteční fázi externí inspekce.

Velšské školy mají vysokou míru autonomie ve výběru autoevaluačního systému. Nabídku zprostředkovává Estyn, školské úřady LEA, asociace školských rad i ziskové organizace. Obsah vlastního hodnocení i požadavky kladené na závěrečnou zprávu vychází z inspekčního rámce Estynu (Common Inspection Framework) a vládních strategií reformy a rozvoje kvality školního vzdělávání (School Effectiveness Framework). Autoevaluační formuláře obsahující principy vlastního hodnocení, oblasti a soubory kritérií kvality jsou blíže specifikovány v manuálech pro jednotlivé stupně vzdělávání (např. Self-Evaluation Manual for Primary Schools). Jádrem autoevaluace tvoří ve Walesu tři výchozí otázky:

1. K jaké kvalitě jsme dospěli?
2. Jak jsme se to dověděli?
3. Jak to můžeme zlepšit?

Oblasti autoevaluace jsou tvořeny dvěma úrovněmi, přičemž k první úrovni patří: kvalita vzdělávacích výsledků; kvalita poskytovaného vzdělávání a výchovy; kvalita vedení lidí a managementu.

Školám ve Walesu je doporučováno vnímat autoevaluci jako kontinuální, cyklický proces, který je zvnitřněnou součástí školního života, nikoli pouze nárazovou akcí před plánovanou externí inspekcí. Je na zvážení školy, které oblasti a v jaký čas budou podrobeny šetření.

BUDOUCNOST AUTOEVALUACE V REŽIMU KRITIKY A OČEKÁVANÝCH ZMĚN

Výhledy do budoucna zabarvují kritické ohlasy a v důsledku také připravované změny obou systémů hodnocení školy. Terčem kritiky je procedurální složitost a zdlouhavost jak školní inspekce, tak autoevaluace.

Jako problematické je viděno detailní zpracování kritérií kvality do mnoha dílčích podoblastí, které zavádí pozornost na méně významné aspekty fungování školy. Inspekci je vytýkána zvýšená pozornost věnovaná kontrole dodržování byrokratických povinností. Praktikům nevyhovuje předepsaná forma autoevaluace, která je podle jejich názoru vytvořena více s ohledem na zájmy Ofstedu než na potřeby a individuální specifika jednotlivých škol. I když je v kompetencích školy nezávislý výběr evaluačního systému, většina škol v Anglii z pochopitelných důvodů využívá formy SEF vytvořené Ofstedem.

Od června roku 2011 je aplikace SEF uzavřena a jsou připravovány změny obou forem evaluace. Výsledky již realizovaného vlastního hodnocení školní inspekce v této podobě zohledňovala naposledy ve školním roce 2011/12. Od tohoto roku jsou jak soukromé, tak veřejné školy zcela autonomní ve výběru modelů a systémů vlastního hodnocení.

ZÁVĚREM

Školní vzdělávání v Anglii a Walesu prošlo od konce devadesátých let až do nástupu konzervativní vlády v roce 2010 četnými reformními zásahy. Pozitivně jsou hodnoceny zvýšené investice do vzdělávacího systému, zvyšování platů učitelů i materiálního zabezpečení škol. Reflektováno je rovněž zvyšování úrovně vzdělávacích výsledků žáků v národním testování.

Nedaří se však snižovat počet „podprůměrných“ škol, a to zejména v případech, že socioekonomický status rodin jejich žáků vykazuje jistá specifika ve srovnání s ostatními školami. Neustálé zvyšování minimálních vzdělávacích standardů způsobuje, že dlouhodobě problémové školy k jeho dosažení nemají šanci dojít. Stále více se diskutuje nutnost posuzovat výsledky vzdělávání s ohledem na širokou škálu ukazatelů. Vidět význam přidané hodnoty a „srovnávat srovnatelné“.

Reformní hlasy vidí jádro řešení problémů v návratu k samotné škole. K žákům, rodičům, učitelům a zástupcům místní komunity. Pouze spolupráce a spoluúčast všech zainteresovaných stran může rozkrývat obtíže školy, nalézat řešení a napomáhat tím růstu a vývoji. Lokální zodpovědnost by měla být nadřazena plnění centrálně stanovených požadavků a tvrdým sankcím při jejich porušení. „Žádoucí je aktivita zespoda, což znamená, že profesionálové pracují s komunitou jako s občany, nikoli jako se spotřebiteli.“ (Chapman et al 2010, s. 205).

Výrazným rysem vzdělávací politiky Anglie a Walesu byla v posledních dvaceti letech snaha centralizovat dohled nad školami pomocí státem regulované externí inspekce. I přes mnohé iniciativy, jež vedly k posilování významu vlastního hodnocení škol, je stále zdůrazňován respekt k pedagogické autonomii učitelů, která je reálně naplňována delegovanými pravomocemi dohlížet na kvalitu vlastní profesní praxe. Zohledňování individuálních zvláštností každé jednotlivé školy a příprava konkrétních řešení „na míru“, kterých se účastní všechny zainteresované strany jako partneři. To je podle odborníků na vzdělávací politiku země výchozí princip reformy evaluace škol.

ZDROJE:

- * Department for Education [cit. průběžně]. Dostupné na: <<http://www.education.gov.uk/>>.
- * Estyn [online] [cit. průběžně]. Dostupné na: <<http://www.estyn.gov.uk/english/>>.
- * Eurydice. Evaluace škol poskytujících povinné vzdělání v Evropě. Brusel: Eurydice, 2004. 148 s. ISBN 2-87116-364-2.
- * CHAPMAN et al. Vzdělávací politika „nových labouristů“: hodnocení změn ve vzdělávání v uplynulých více než deseti letech. In: JEŽKOVÁ, V., DVOŘÁK, D., CHAPMAN, CH. a kol. Školní vzdělávání ve Velké Británii. Praha: Karolinum, 2010. s. 228. ISBN 978-80-246-1784-8.
- * MacBEATH, J. Background, Principles and Key Learning. [online] Nottingham: NCSL. [Datum neuvedeno] [cit. 15. října 2011]. Dostupné na: <<http://www.mp.gov.rs/resursi/dokumenti/dok55-engselfevaluation-background-principles-key-learning.pdf>>.
- * Office for Standards in Education, Children's Services and Skills [online] [cit. průběžně]. Dostupné na: <<http://www.ofsted.gov.uk/>>.
- * Structures of Education and Training System in Europe. United Kingdom - England, 2009/10 Edition. [cit. průběžně]. Dostupné na: <http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/eurybase/structures/041_UKEngland_EN.pdf>.

Zpracovatel: Anopress IT a.s.

<http://pdf.osu.cz/>
